

CÉLOK ÉS FELADATOK

AZ UKRÁN MINT ÁLLAMNYELV OKTATÁSÁNAK JAVÍTÁSA TERÜLETÉN

Az „Ukrajna törvénye az oktatásról” című jogszabály¹ 7. cikkelyével – számos egyéb mellett – az egyik legnagyobb probléma az, hogy semmilyen választ sem ad az alapkérdésre: hogyan fogjuk megtanítani a magyar anyanyelvű gyerekeket ukránul? Az államnyelv sikeres és eredményes oktatásához – s ezt az ukrán politikai elit képviselői, köztük az oktatási miniszter asszony is, nyilvánosan elismerték kárpátaljai látogatásaik alkalmával – ma nincsenek meg a szükséges feltételek.² Ezek a feltételek továbbra sem lesznek meg, ha senki sem törekszik a megteremtésükre.

Jelenleg az ukrán nyelv oktatásának egyik nagy problémája, hogy nincsenek meghatározva a pontos, explicit követelmények: senki sem tudja, hogy egy magyar anyanyelvű ukrán állampolgárnak, aki úgy lép az iskolába, hogy nem beszél az államnyelvet, milyen szintű ukrán nyelvtudással kell rendelkeznie a különböző oktatási szintek végére. Idegen nyelvből pontosan meghatározza az állam a *Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés* [ang.: *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, ukr. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*] alapján, milyen eredményt és milyen nyelvtudást vár el a 4., a 9. és a 11.osztály végére. Ukránból azonban ez nincs meghatározva.

Mindenképpen és mielőbb reális célokat kell kitűzni, és a *Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés* szempontrendszere alapján meg kell határozni az elvárt nyelvtudás-szinteket az oktatás minden szintjére. Anélkül nem lehet eredményes nyelvoktatást szervezni, hogy pontosan meghatároznánk a célokat, és leírnánk, mit kell tudnia egy nem ukrán anyanyelvű gyereknek ukrán nyelvből. A jelenlegi elvárás ugyanis gyakorlatilag az anyanyelvi szint, ami szakmailag elfogadhatatlan, irreális és teljesíthetetlen, lehetetlen elvárás.

Fontos azonban, hogy differenciált célokat kell meghatározni: a magyar anyanyelvű gyerekektől elvárt nyelvtudásszint nem lehet azonos az ukrán tannyelvű iskolákban elvárt (anyanyelvi) szinttel, de még azzal a szinttel sem, amit az orosz anyanyelvűektől vár el az állam.

Az ukrán államnak mindenekelőtt meg kell teremtenie az államnyelv eredményes és hatékony oktatásához szükséges valamennyi feltételt: speciálisan felkészített kétnyelvű szaktanárok; a modern nyelvpedagógiai elvek alapján megfogalmazott reális követelményrendszer; erre alapozott korszerű tantervek; az új szemlélethez igazodó tankönyvek, tanári kézikönyvek, iskolai szótárak, munkafüzetek, hanganyagok, szemléltetők stb. Ez több évnyi aprólékos szakmai munka, amelyhez máris hozzá kell kezdeni, ha az állam célja valóban az, hogy a nemzeti kisebbségek képviselői az anyanyelvük *mellé* és *nem az anyanyelvük helyett* tanulják meg az ukrán nyelvet.

Időt kell hagyni arra, hogy a nyelvoktatás új szemlélete és módszerei eredményt hozzanak: miután adottak az eredményes nyelvoktatáshoz a feltételek, legalább 5-10 évet várni kell ahhoz, hogy ezek eredményre vezessenek.

Eközben ki lehet dolgozni a két(tan)nyelvű oktatás elméleti és gyakorlati megvalósításának feltételeit is. Ma ugyanis ezek a feltételek is hiányoznak.

¹ Закон України «Про освіту» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/>

² Arról, mi hiányzik a hatékony nyelvoktatáshoz, számos elemzést készítettünk. Csak néhányat említünk itt: a magyar tannyelvű iskolákban ukrán nyelvet oktató pedagógusok 40%-a nem rendelkezik megfelelő végzettséggel; hiányoznak a jó tantervek, a korszerű tankönyvek, stb., stb. Erről bővebben lásd itt: Csernicskó István: *Megtanulunk-e ukránul? A kárpátaljai magyarok és az ukrán nyelv*. Ungvár: PoliPrint, 2012.

És végül (és ez nagyon fontos): továbbra is fenn kell tartani az oktatás nyelvének szabad megválasztásához fűződő jogot.

Ha lesznek megfelelő feltételek az államnyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolákban, azok bizonyos idő (néhány év) után már érzékelhető eredményt fognak hozni: a magyar gyerekek ukrán nyelvtudása egészen biztosan magasabb szintű lesz. Azonban nem szabad megvonni a szülőknek azt a jelenleg létező, az ukrán jogrendszerben is rögzített jogát, hogy ők válasszák meg, milyen nyelven oktató iskolába íratják gyermekeiket.

Ma Kárpátalján egy szülő szabadon választhat, hogy ukrán, magyar, román vagy éppen orosz tannyelvű iskolába járattja a gyermekét. A szülők élnek is a szabad iskolaválasztás lehetőségével: sok magyar szülő adja ukrán iskolába gyermekét, ugyanakkor számos ukrán apuka és anyuka járattja magyar tannyelvű intézménybe gyermekeit. Mindeközben a szülők legnagyobb része azonban – ukránok és magyarok egyaránt – az anyanyelvi oktatás mellett dönt. Ezt a választási lehetőséget, illetve a választás jogát továbbra is biztosítani kell. Ezen lehetőségek *mellé* (és *nem helyett*) meg kell teremteni azt a lehetőséget is, hogy egyes iskolákban két vagy több nyelven is folytassanak képzést.

A kétnyelvű oktatás bevezetésére azonban csak és kizárólag akkor kerülhet sor, ha ehhez már megvannak a szükséges tárgyi és személyi feltételek, mert különben ugyanúgy rossz, alacsony hatásfokú lesz ez a képzés, mint ahogyan 25 éven át rosszul, alacsony hatásfokkal oktatták az államnyelvet Kárpátalján.

Fontos azonban az is, hogy a kétnyelvű oktatás csupán mint egyik választási lehetőség jelenjen meg Kárpátalján, miközben megmarad annak a lehetősége is, hogy a szülők továbbra is olyan magyar tannyelvű iskolába járattják gyerekeiket, ahol az oktatás nyelve a magyar, és ott jól felkészített tanárok modern tantervekre és tankönyvekre alapozva korszerű módszerekkel tanítják az államnyelvet.

Kijevnek azzal kell megmutatnia, hogy nem a nemzeti kisebbségek erőszakos asszimilációja a célja, hanem a nemzeti kisebbségek – köztük a kárpátaljai magyarok – társadalmi integrációjának elősegítése, hogy módosítsa az oktatási törvény 7. cikkelyét. Ezzel helyreáll a bizalom a felek között, és megnyílik a megegyezéshez vezető tárgyalásokhoz az út.

Az államnyelv oktatásának javítását, a nyelvoktatás reformját, az új oktatási törvény alkalmazására szánt átmeneti időszak növelését, valamint a 7. cikkely módosítását javasolta Ukrajnának az Európa Tanács Velencei Bizottsága is 2017. december 11-én közzétett hivatalos állásfoglalásában. A nemzetközi testület állásfoglalása előírja továbbá Kijev számára, hogy folytasson párbeszédet a nemzeti kisebbségek képviselőivel.³ Ennek a munkaanyagnak az a célja, hogy összefoglalja, hogyan látja a kárpátaljai magyar közösség a nyelvoktatás jelenét és jövőjét Kárpátalján, és hogy alapul szolgálhasson az e témában folytatott szakmai konzultáció során.

Ahhoz, hogy az ukrán nyelv mint államnyelv (második nyelv) oktatása hatékony és eredményes legyen a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban, illetve hogy legyen esélyük azoknak is megtanulniuk az ukrán nyelvet, akik már nem vesznek részt a közoktatás rendszerében, az alábbi nagyon fontos lépések szükségesek:

- 1) Ukrán–magyar, magyar–ukrán (akadémiai) nagyszótár kidolgozása és kiadása (könyv formátumban és digitálisan, internetes hozzáféréssel).
- 2) Ukrán funkcionális leíró nyelvtan kidolgozása (magyar és ukrán) nyelven.
- 3) Magyar funkcionális leíró nyelvtan megírása (ukrán és magyar) nyelven.
- 4) Ukrán–magyar összehasonlító grammatika elkészítése (ukrán és magyar) nyelven.
- 5) Az ukrán mint második nyelv állami követelményrendszerének (державний стандарт) kidolgozása az egyes oktatási szintekre (alsó tagozat, általános iskola, érettségi) a magyar anyanyelvű ukrán állampolgárok számára a *Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés* [ang.: *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, ukr.

³ Lásd az angol nyelvű hivatalos szöveg 120–126. bekezdéseit a Velencei Bizottság hivatalos honlapján: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)030-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)030-e)

Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання] alapján.⁴

- 6) A fenti követelményrendszer alapján készített kerettanterv (navchalna programma) kidolgozása.
- 7) A differenciált nyelvoktatás feltételeinek megteremtése céljából szükséges a kerettanterv alapján kidolgozott 3 alternatív (helyi) tanterv elkészítése:
 - a) magyar nyelvi környezetben működő iskolák számára,
 - b) egyes nyelvi környezetben működő iskoláknak,
 - c) ukrán nyelvi környezetben működő iskolák részére.
- 8) A tantervek alapján 3–3 tankönyvsomag elkészítése mindhárom alternatív tantervhez (az 1–4. osztályok számára, az 5–9. osztályok részére és a 10–12. osztályoknak).
- 9) A tankönyvekhez tanári kézikönyvek, munkafüzetek, szemléltetők, oktatási segédanyagok (közte: hanganyagok), iskolai szótárak elkészítése és kiadása (papír alapon és digitálisan, tabletre, okostelefonra alkalmazva).
- 10) A magyar tannyelvű iskolákban oktató pedagógusok szakmai továbbképzése:
 - a) Magyarországon, az ELTE, a Szegedi Tudományegyetem és a Nyíregyházi Egyetem szlavisztikai tanszékeinek bevonásával;
 - b) Ukrajnában, a Lvivi Ivan Franko Nemzeti Egyetem ukrán mint idegen nyelv tanszékén,
 - c) a Kárpátaljai Megyei Pedagógus-továbbképző Intézet kurzusain,
 - d) Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma által szervezett továbbképzések formájában,
 - e) a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Kölcsey Nyári Akadémiája keretén belül.
- 11) Az „ukrán nyelv és irodalom szakos tanár a nemzeti kisebbség nyelvén oktató iskolákban” tanárképző szak előkészítése és elindítása az Ungvári Nemzeti Egyetemen és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.
- 12) Olyan nyelvvizsgarendszer kidolgozása, amely a *Közös Európai Referenciakeret: nyelvtanulás, nyelvtanítás, értékelés* [ang.: *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment*, ukr. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*] alapján méri és értékeli az érettségizők, valamint a felnőtt vizsgázók nyelvtudását mind a négy nyelvi készség (beszédértés, beszédlejtéshozás, olvasás és írás) vonatkozásában.
- 13) Magyar nyelvre alapozott számítógépes, online ukrán mint második nyelv / idegen nyelv nyelvoktató program fejlesztése (gyermekek és felnőttek részére egyaránt; kezdő és haladó szint).
- 14) Magyar nyelvre alapozott ukrán mint második nyelv / idegen nyelv nyelvoktató applikáció kifejlesztése okostelefonra, tabletre (kezdő és haladó szint).
- 15) Az iskolai nyelvoktatást nem szabad a nulláról kezdeni: alapoznunk kell az óvodai nyelvi nevelésre. Ahhoz azonban, hogy – a már Ukrajnában is törvény által kötelező – iskola-előkészítő szakaszra is építeni tudjon az iskola, ki kell dolgozni az ukrán mint második nyelv oktatásának óvodai megalapozásának, a nyelvoktatás kezdeti szakaszának követelményeit, programját, és meg kell teremteni az ehhez szükséges szakmai, tárgyi és személyi feltételeket.

Az „Ukrajna törvénye az oktatásról” című jogszabály most történelmi esélyt kínál arra, hogy gyökeresen átalakítsuk, valamint hatékonyá és korszerűvé tegyük a nyelvoktatást Kárpátalján. Ehhez azonban idő kell. A program legalább 5, de inkább 10 éves periódus alatt valósítható meg. A Velencei Bizottság ajánlásával összhangban hosszú átmeneti periódust kell biztosítani ahhoz, hogy a fent felvázolt szakmai program megvalósuljon, és újabb türelmi időszakot kell biztosítani ahhoz, hogy a gyakorlatban is meg hozza a várt eredményeket.

⁴ Az eredeti javaslatunk a minimumkövetelményekre ezek voltak: az alsó tagozat végére (4. osztály) – A1, felső tagozat (9. osztály) – B1, érettségi (12. osztály) – B2. A megcélzandó szintekről azonban szakmai vita nyitható. A KMP SZ 2017. december 16-i közgyűlésén például a pedagógustársadalom a következő módosító javaslatot tette: az alsó tagozat végére (4. osztály) az A1 szint, a felső tagozat (9. osztály) végére az A2 szint, az érettségi (12. osztály) idejére pedig a B1 szint elérése legyen a kitűzött cél.

A sikeres nyelvoktatáshoz jó feltételek szükségesek. Jelenleg azonban nincsenek meg a feltételek. Meg kell vizsgálni, hogy vannak-e az új, 2018-ra már elfogadott költségvetésben (és milyen) források elkülönítve arra, hogy új állami alaptanterv készüljön ukrán nyelvből, majd ennek alapján pedig sok-sok (az 1.-től 12. osztályig) új tankönyveket adjon ki az állam, és mindeközben még át is képezze a pedagógusokat az új módszerek, új szemlélet alkalmazására. Amennyiben vannak források meghatározva az ukrán nyelvoktatás színvonalának emelésére, a nyelvoktatás reformjára, akkor azokat a fent vázolt program megvalósítására kell fordítani.

Az ukrán mint államnyelv (második nyelv) oktatásának reformja mellett kiemelt figyelmet kell fordítani az anyanyelv (a magyar) oktatására is. Az anyanyelvi oktatás korszerűsítése, a magyar mint anyanyelv oktatásának megerősítése elengedhetetlen feltétele a nyelvoktatás reformjának.

A 21. században az államnyelv és anyanyelv oktatása mellett hangsúlyos az idegen nyelvek, különösen a globális világnyelv: az angol nyelv oktatása, az idegennyelv-oktatás modernizálása is. Megengedhetetlen, hogy a nemzeti kisebbségek nyelvén oktató iskolákban kisebb figyelem vagy óraszám jusson az idegen nyelvek oktatására, mint az ukrán tannyelvű iskolákban.

Az idegen nyelv oktatáshoz éppúgy meg kell teremteni a szükséges személyi és tárgyi feltételeket, mint az ukrán nyelv és az anyanyelv oktatásához.

A fentebb vázolt szakmai program az ukrán és a magyar fél együttműködésében, a kárpátaljai ukrán és magyar szakemberek, valamint gyakorló pedagógusok bevonásával valósítható meg úgy, ha az egyes részfeladatok megoldására kisebb munkacsoportok jönnek létre, ám az egész programot egy kisebb, 3-5 tagú szakértői irányító testület fogja össze és irányítja (amelyben a kijevei és budapesti oktatási tárca, valamint a kárpátaljai magyarság képviselői kapnak helyet).

A szakmai munka finanszírozásához elsősorban az ukrán állami költségvetésben kell forrásokat rendelni. Ezek kiegészíthetők magyarországi célirányos támogatásokkal. Lehetőség szerint ukrainai, magyarországi és nemzetközi pályázati források bevonására is sor kerülhet. A program hosszú távú, a munka teljes időszakára kiterjedő finanszírozására a program elindítása előtt kell garanciát vállalnia Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának.

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjában.

Megvitatta és jóváhagyta a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség XXVI. Közgyűlése 2017. december 16-án.

Beregszász, 2017. december 11.